

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A

612

URAIA

Muda: Saa 3.

MAJIBU

Mwaka: 2001

Maelekezo.

1. Karatasi hii ina sehemu **A, B na C** zenye jumla ya maswali **kumi na sita (16)**
2. Jibu maswali **yote** katika sehemu **A** na maswali **mawili (2)** kutoka katika kila sehemu **B na C.**
3. Sehemu A ina alama **arobaini (40)** na sehemu B na C zina alama **thelathini (30)** kila moja.
4. Simu za mkononi na vitu vyote visivyoruhusiwa **havitakiwi** katika chumba cha mtihani.
5. Andika **namba yako ya mtihani** katika kila ukurasa wa kijitabu chako cha kujibia.

maktaba.tetea.org

1 Fikiria kijiji kinapanga ugawaji wa maji kwa usawa Eleza njia nne ambazo wananchi wanaweza kushiriki katika kupanga mgawanyo huu.

Wananchi wanaweza kushiriki katika mikutano ya kijiji kutoa maoni na mapendekezo yao kuhusu mahitaji ya maji na mbinu za ugawaji.

Wanaweza kuteua kamati ya usimamizi ya maji kutoka miongoni mwao ili kusimamia mradi na kuhakikisha kuna uwazi na usawa katika ugawaji.

Wananchi wanaweza kutoa michango ya rasilimali fedha au kazi za hiari kwa ajili ya ujenzi au ukarabati wa miundombinu ya maji kama vile visima na mabomba.

Wanaweza kukubaliana na sheria za matumizi ya maji na taratibu za malipo ya huduma hiyo wakihakikisha kila kaya inafuata makubaliano yaliyowekwa kwa pamoja.

2 Taja vipengele vinne vya Katiba ya Tanzania vinavyohusiana na kulinda haki za wananchi na eleza kwa kifupi umuhimu wake.

Kipengele cha Haki ya Kuishi ni muhimu kwa sababu kinahakikisha kila raia ana haki ya kulindwa na kutetewa dhidi ya vitendo vya kuondoa maisha yake kinyume cha sheria.

Kipengele cha Uhuru wa Kujieleza kina umuhimu kwa wananchi kwa kuwaruhusu kutoa maoni yao kwa uwazi bila kuogopa kukamatwa au kunyanyaswa.

Kipengele cha Haki ya Kuheshimiwa na Kulindwa katika Maisha ya Mtu ni muhimu kwa kulinda faragha ya wananchi na kuzuia upekuzi usio wa lazima.

Kipengele cha Haki ya Kusikilizwa kwa Usawa ni muhimu kwa sababu kinahakikisha kila raia anapata haki yake mahakamani bila ubaguzi wa aina yoyote.

3 Kwa nini uhuru wa mahakama ni muhimu nchini Tanzania Toa sababu nne.

Uhuru wa mahakama ni muhimu kwani huwezesha utawala wa sheria kwa kuhakikisha sheria zinatumika kwa usawa kwa kila mtu bila kujali cheo au nafasi.

Unahakikisha ulinzi wa haki za binadamu kwa sababu majaji wanaweza kutoa hukumu bila shinikizo la kisiasa au kutoka kwa vyombo vya serikali.

Uhuru wake huimarisha demokrasia kwa kuwa mahakama hufanya kazi kama chombo huru cha kusawazisha nguvu za Serikali na Bunge.

Inajenga imani ya umma katika mfumo wa sheria na utawala wa haki kwani wananchi wanajua maamuzi yanatolewa kulingana na ushahidi na sheria si matakwa ya watawala.

4 Eleza mambo manne yanayopaswa kuzingatiwa na mwalimu anapokuwa anatumia chati za kufundishia somo la Uraia.

Mwalimu anapaswa kuhakikisha chati ni kubwa na zinaonekana wazi kwa wanafunzi wote hata wale walio mbali na ubao.

Anapaswa kutumia rangi zinazovutia na michoro rahisi ili kuongeza umakini na kuelewa kwa urahisi maudhui ya somo la Uraia.

Mwalimu anapaswa kueleza maudhui ya chati kwa lugha rahisi na kuunganisha na mada inayofundishwa ili wanafunzi waelewe uhusiano wake na uhalisia.

Anatakiwa kuruhusu wanafunzi kushirikiana na chati kwa kuwauliza maswali au kuwaomba waeleze kile wanachokiona ili kujenga ushiriki wa moja kwa moja.

5 Jadili madhara ya jamii endapo wananchi watapuuzia majukumu yao ya uraia toa mifano minne.

Kupuuzia majukumu kunasababisha kuzorota kwa miundombinu na huduma za umma mfano barabara au vituo vya afya kutokana na kutokulipa kodi au kushindwa kushiriki katika usimamizi.

Kunaweza kusababisha uchaguzi wa viongozi wasiofaa kwa sababu wananchi wengi hukosa kupiga kura hivyo kuruhusu wachache kuchagua viongozi wasiowajibika.

Kuna ongezeko la ufisadi na utawala mbaya kwa kuwa wananchi huacha kufuatilia matumizi ya rasilimali za umma na kutowawajibisha viongozi wao.

Kuna hatari ya kukosekana kwa amani na utulivu wa kijamii kwa sababu wananchi hushindwa kutii sheria au kutoa taarifa za uhalifu kwa mamlaka husika.

6 Fafanua dhana ya ushiriki wa kiraia na toa mifano miwili ya jinsi wananchi wanaweza kuonyesha ushiriki wao.

Ushiriki wa kiraia ni kitendo cha wananchi kujitolea na kushiriki katika maisha ya kijamii kisiasa na kiuchumi ya nchi au jamii yao kwa lengo la kuboresha hali ya maisha.

Mfano wa kwanza wa ushiriki ni kupiga kura wakati wa uchaguzi wa viongozi wa kitaifa au mitaa ili kuchagua serikali na uwakilishi unaowafaa.

Mfano wa pili ni kushiriki katika miradi ya maendeleo ya jamii kama vile ujenzi wa madarasa au visima vya maji kupitia michango au kazi za hiari.

7 Onyesha hoja nne zinazoonyesha jinsi sherehe za kitamaduni zinavyosaidia kuimarisha umoja wa taifa.

Sherehe za kitamaduni huwaleta pamoja wananchi kutoka makabila tofauti ili kusherehekea kwa pamoja jambo linalojenga uelewa na kupunguza chuki.

Husaidia kukuza fahari ya taifa kwa kuonyesha urithi wa kipekee na historia ya nchi jambo linalowaunganisha watu kama taifa moja.

Sherehe hizi hutoa fursa ya kubadilishana mila na desturi mbalimbali na kusaidia wananchi kujifunza na kuheshimu tamaduni za wengine.

Zinasaidia kuimarisha maadili mema ya kijamii kama vile heshima upendo na uwajibikaji jambo linalohitajika sana kwa umoja wa taifa.

8 Taja sifa nne za raia anayeheshimu sheria na taratibu za nchi.

Raia huyu hulipa kodi zake kwa wakati bila kuepuka wajibu huu wa kifedha.

Anashiriki kwa amani katika maandamano na mikutano ya kisiasa bila vurugu au uharibifu wa mali.

Yeye hufanya kazi kwa bidii na uaminifu bila kushiriki katika vitendo vya rushwa au wizi katika maeneo ya kazi.

Anahakikisha anafanya maamuzi kwa kuzingatia haki na usawa bila ubaguzi wa rangi kabila au jinsia.

9 Eleza kwa mifano mitano jinsi ufisadi unavyoweza kuathiri maendeleo ya jamii.

Ufisadi unaweza kusababisha miradi ya maendeleo kutokamilika au kujengwa chini ya kiwango mfano barabara kujengwa kwa ubora mbaya ili wajenzi waibe fedha.

Unaongeza gharama za maisha kwa wananchi mfano ununuzi wa huduma za afya kwa bei kubwa sana au elimu mbaya kwa sababu fedha zimeibwa.

Unapunguza uwekezaji wa kigeni kwani wawekezaji huogopa kuweka fedha zao katika nchi ambayo rushwa imekithiri.

Unasababisha kutokuaminiana kati ya wananchi na serikali kwa sababu viongozi huonekana kuwa waovu na wasiojali maslahi ya umma.

Unasababisha upotevu wa ajira kwa sababu biashara zinazokataa kutoa rushwa hufungwa au hukosa mikataba muhimu.

10 Ni kwa jinsi gani michezo ya kuigiza darasani inaweza kusaidia wanafunzi kuelewa maadili mema Taja faida nne.

Michezo ya kuigiza huwapa wanafunzi nafasi ya kujitumbukiza katika hali halisi zinazohitaji maadili mema hivyo kuwawezesha kujifunza kwa vitendo.

Huwasaidia kuendeleza huruma na uelewa kwa wengine wanapojifunza na kuigiza hisia na mitazamo tofauti ya wahusika.

Inaongeza uwezo wa utatuzi wa migogoro kwa kuigiza hali ambazo zinahitaji maamuzi ya kimaadili na mazungumzo ya busara.

Inajenga ujasiri na uwezo wa kujieleza mbele ya wenzao huku wakijifunza umuhimu wa kusema ukweli na kuheshimu sheria.

SEHEMU B Alama 30

11 Tambua shughuli tano za mashirika ya kiraia zinazosaidia kuimarisha ushirikiano wa wananchi na serikali.

Mashirika ya kiraia hufanya utafiti na kutoa taarifa kwa umma na serikali kuhusu changamoto za kijamii na mapendekezo ya sera.

Yanaratibu mikutano na majadiliano kati ya wananchi na viongozi wa serikali ili kurahisisha mawasiliano na uelewa wa pande zote.

Yanatoa elimu ya uraia kwa wananchi kuwafundisha kuhusu haki zao taratibu za serikali na jinsi ya kuwawajibisha viongozi.

Yanasaidia utekelezaji wa miradi ya maendeleo kwa kushirikiana na serikali katika maeneo ambayo yanahitaji msaada wa kiufundi au kifedha.

Yanatumika kama daraja la upatanishi na utatuzi wa migogoro kati ya wananchi na serikali katika masuala ya ardhi haki za binadamu au maslahi mengine.

12 Eleza kwa hoja sita jinsi teknolojia ya habari na mawasiliano ICT inavyoongeza uwajibikaji wa wananchi.

ICT huwezesha upatikanaji wa taarifa za serikali na shughuli za viongozi kwa haraka na kwa urahisi kupitia tovuti na mitandao ya kijamii.

Inaruhusu kutoa maoni moja kwa moja kwa viongozi na vyombo vya serikali kwa kutumia barua pepe au mifumo ya kuripoti mtandaoni.

Inawezesha uangalizi wa uchaguzi na shughuli za kisiasa kwa njia ya moja kwa moja kupitia matangazo ya mtandaoni hivyo kuongeza uwazi.

Inawezesha kuripoti ufasadi na vitendo vingine viovu kwa njia ya siri kupitia programu maalum za simu bila kuogopa kulipizwa kisasi.

Inajenga mabaraza ya mijadala ya umma ambapo wananchi wanaweza kujadili sera za serikali na kuhamasishana kushiriki katika masuala ya kitaifa.

Inasaidia kuunda vikundi vya shinikizo au kampeni za mtandaoni ili kuwawajibisha viongozi kuhusu ahadi zao au maamuzi mabaya.

13 Toa njia tano ambazo wananchi wanaweza kushiriki katika mipango ya maendeleo ya wilaya zao.

Wananchi wanaweza kushiriki katika vikao vya kisheria vya wilaya vinavyoandaa bajeti na mipango ya maendeleo ya muda mrefu.

Wanaweza kutoa maoni yao ya maandishi au mdomo kwa madiwani na watendaji wa wilaya kuhusu vipaumbele vya maendeleo.

Wanaweza kuanzisha vikundi vya kijamii na mashirika ya kiraia ili kushawishi utekelezaji wa miradi wanayoona ni muhimu kwa wilaya yao.

Wananchi wanaweza kushiriki moja kwa moja katika utekelezaji wa miradi kama vile kutoa ajira au rasilimali kusaidia jitihada za maendeleo.

Wanaweza kuchagua viongozi walio tayari kusikiliza na kutetea maslahi yao katika mipango ya maendeleo ya wilaya.

SEHEMU C Alama 30

14 Eleza mambo matano yanayopaswa kuzingatiwa mwalimu anapofundisha stadi za kushughulikia migogoro ya kijamii.

Mwalimu anapaswa kutumia lugha ya heshima na kuepuka vitisho au maneno makali wakati akiongea na wanafunzi kuhusu migogoro.

Anatakiwa kuhakikisha anatoa fursa sawa kwa pande zote zinazokinzana kueleza hisia na mitazamo yao bila kuingiliwa.

Anapaswa kufundisha mbinu za kusuluhisha kwa amani kama vile mazungumzo ya maridhiano badala ya kutafuta mshindi au mshindwa.

Anapaswa kuwafanya wanafunzi kujifunza kutoka kwa migogoro hiyo na kuona kama fursa ya kukua badala ya chanzo cha adhabu.

Mwalimu anatakiwa kuheshimu tofauti za kiutamaduni na kijamii za wanafunzi na kuepuka ubaguzi katika kutatua migogoro.

15 Chambua mbinu sita za kisasa zinazoweza kutumika kuongeza ushiriki wa wanafunzi katika masomo ya Uraia.

Kutumia majaribio ya mtandaoni na michezo ya kielimu kama vile kujibu maswali kupitia simu au kompyuta huongeza hamasa.

Kuwahimiza wanafunzi kuandaa blogu au video fupi za YouTube kuhusu mada za uraia ili kuchangia kwa njia ya kidijitali.

Kutumia masomo ya nje ya darasa mfano kuwatembeza wanafunzi kwenye makumbusho au bungeni ili kuona uraia kwa vitendo.

Kutumia miradi ya utafiti inayowataka wanafunzi kuchunguza masuala halisi ya jamii na kutoa mapendekezo ya suluhisho.

Kutumia mahojiano na wataalamu au viongozi wa jamii kuwapa wanafunzi fursa ya kujifunza moja kwa moja kutoka kwa wataalamu.

Kutumia mijadalakundi midogo inayowawezesha wanafunzi kujadili kwa kina masuala tata ya kisiasa na kijamii kwa uhuru.

16 Eleza kwa sababu sita umuhimu wa kujaribu zana za kufundishia kabla ya kuanza somo rasmi.

Kujaribu zana kunahakikisha zinafanya kazi vizuri na hakuna matatizo ya kiufundi kama betri kuisha au kifaa kuvunjika.

Kunasaidia kupanga muda wa somo kwa ufasaha kwani mwalimu anajua zana zitachukua muda gani kutumia.

Kunasaidia kuondoa hofu kwa mwalimu na kuongeza ujasiri wa kutumia zana hizo mbele ya wanafunzi.

Kunampa mwalimu nafasi ya kubaini udhaifu wa zana au maudhui yake na kufanya marekebisho kabla ya somo.

Inahakikisha zana zinazingatia viwango vya wanafunzi na maudhui yanawiana na malengo ya somo.

Kunasaidia kuweka utaratibu mzuri wa matumizi ya zana hivyo kupunguza usumbufu au machafuko darasani.